

Atf (Cite as): Köseoğlu, A., & Çolak, Y. (2025).
The Representation of Divorced Women in Television Series as A
Case of Social Othering: TV Series "Ömer".
Akdeniz İletişim, (48), 73-94. <https://doi.org/10.31123/akil.1626313>.

Toplumsal Bir Ötekileştirme Durumu Olarak Boşanmış Kadının Televizyon Dizilerinde Temsili: "Ömer" Dizisi

The Representation of Divorced Women in Television Series as A Case of Social Othering: TV Series "Ömer"

Aslı KÖSEOĞLU¹²

Yağmur ÇOLAK³

Öz

Evliliğin sona ermesi sonucunda ortaya çıkan boşanma hali ekonomik, kültürel ve sosyal bakımdan her iki cinsiyet açısından yıpratıcıdır. Boşanma durumunun gerçekleşmesinin ardından bireyler "boşanmış kadın", "boşanmış erkek" gibi söylemlerle anılmakta; özellikle çocuklu ailelerde, boşanmanın ardından ebeveynlere "boşanmış anne" ya da "boşanmış baba" gibi damgalamalar yapılmaktadır. Yaygın olarak kullanılan bu ifadeler ise bireyleri birtakım davranış kalıplarına uygun yaşamaya itmektir. Bu süreçte toplumsal cinsiyet örüntüleri ve beklentiler de devreye girerek omuzlarına daha fazla yük yüklenen taraf genellikle kadınlar olmakta; bahsi geçen durum televizyon dizilerinde de sıkça işlenmektedir. Bu çalışmada, evlilik akdinin sona ermesi neticesinde kadınlar açısından toplumsal bir damgalanma veya ötekilik durumu olan "boşanmış kadın" olma süreci yerli diziler özelinde ele alınmıştır. Çalışma kapsamında "Ömer" dizisindeki Gamze karakterinin boşanmış olmasına yönelik ötekileştirici söylemler eleştirel söylem analizi ile incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda boşanmış bir kadın olan Gamze'nin hem erkekler hem de kadınlar tarafından damgalandığı ve ötekileştirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca Gamze'ye birçok yerde yaşam alanı tanınmamış; toplumun kurallarını bireysel isteklerinin önüne koyması gerektiği kadına her fırsatta hatırlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ötekileştirme, Damgalanma, Boşanma, Boşanmış Kadın, Kadınlık, Dulluk, Televizyon Dizileri.

Abstract

Divorce as the (legal) dissolution of marriage is economically, culturally and socially damaging for both genders. Following a divorce, individuals are commonly labeled as a 'divorced woman' or a 'divorced man'; especially in families with children, parents are stigmatized as 'divorced mother' or 'divorced father'. These widely used expressions impose certain behavioral expectations on individuals, pressuring them to conform to specific social norms. In this process, gender patterns and expectations also come into play, with women often bearing a disproportionate burden. This phenomenon is frequently portrayed in television series. This study discusses the process of becoming a "divorced women", a state of social stigmatization and marginalization for women following the termination of the marriage contract within the context of domestic TV series. Within the scope of the study, exclusionary discourses surrounding the divorce of the character Gamze in the TV series "Ömer" are examined using critical discourse analysis. By analyzing the bullying and challenges she faced as a divorced woman and mother, the study aimed to shed light on societal perspectives on the issue. The findings reveal that Gamze was stigmatized and marginalized by both men and women. Moreover, she was frequently denied personal space and autonomy, as she was constantly reminded that societal norms must take precedence over her individual desires.

Keywords: Marginalization, Stigmatization, Divorce, Divorced Woman, Womanhood, Widowhood, TV Series.

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, aslikoseoglu@atauni.edu.tr, ORCID: 0000- 0003- 0180- 7730, Sorumlu Yazar.

² Sorumlu Yazar (Corresponding Author)

³ Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, yagmur.yildirim@atauni.edu.tr ORCID: 0000- 0002- 3859- 8437

Giriş

Ötekine dair temsil politikalarının profesyonel bir biçimde kurgulanması ve ardından medyada sunulan temsiller aracılığıyla normalleştirilmesi sorgulanması gereken bir alandır. Çünkü bu içeriklerin medyada yer alma biçimi, sıklığı ve değişim sıklığı aslında yaşanan dönemdeki egemen algının nasıl şekillendiğini ve temsil edildiğini gözler önüne sermeye hizmet etmektedir (Kirel, 2010, s. 325). Bu noktada medya bir temsil üreticisi ve bu temsillerin dolaşıma çıkmasını kolaylaştıran bir sağlayıcı olarak dikkat çekmektedir. Farklı bireylere, gruplara ya da topluluklara yönelik farklı temsillere yer veren medyada, boşanmış kadın olma durumu da sıkça işlenmektedir. Ünlü'ye göre (1993, s. 290), boşanma edimi hiçbir dönemde iki kişinin evliliğinin sona ermesi olarak görülmemiştir ve görülmemeye de devam etmektedir. Boşanma ailenin önemine verilen değerle paralel bir biçimde kültürel bir sorun olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda boşanma olgusu, toplumsal değerler odağında ele alınmakta ve dolayısıyla da toplumların boşanmaya yüklediği anlamlar farklılık göstermektedir. Kadının boşanmayı isteyen taraf olma durumunda ise başta eşi ve kendi ailesi olmak üzere türlü baskılara maruz kalarak ikileme düşmesi söz konusu olabilmektedir (Bozkurt, 2021, ss. 105-106). Bu yüzden kadınlar yaşadığı sorunlara rağmen kimi zaman erkekten boşanma cesaretini gösterememektedir. Boşanma edimini gerçekleştiren kadınlar ise toplumun adeta ötekisi olarak konumlandırılarak çeşitli baskı ve kısıtlamalara maruz kalabilmektedir. Türk toplumunda da özellikle 90'lı yıllardan sonra artış gösterdiği saptanan boşanma durumu (Binay, 2018, s. 237), medyada sıkça ele alınarak bireylerin yaşadığı zorluklar, onlara yönelik toplumsal bakış açısı ve algılar ya da onlardan beklenen davranış kalıpları odağında işlenmektedir. Bu bağlamda boşanma eylemini gerçekleştiren kadınlara yönelik olumsuz bakış açısını açığa çıkarmak önem kazanmakta; onların boşandıktan sonra maruz kaldıkları ötekileştirme biçimlerini saptamak elzem hale gelmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı boşanmış kadınlara yönelik damgalayıcı ve ötekileştirici bakış açısını televizyon dizileri üzerinden ele almaktır. Çalışmanın örnekleme Ömer Dizisi'dir. Çalışmada eleştirel söylem analizi yapılarak ötekileştirici söylemler incelenmiş; çalışmanın konuya dair toplumsal farkındalık uyandırma gücü bu çalışmayı önemli kılmıştır. Çünkü televizyon dizileri, kolaylıkla ulaşılabilir ve herhangi bir ücret ödenmeksizin seyredilebilir olduğundan insanların yaşamını etkileme ve yönlendirme bakımından diğer türlerden daha fazla ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla dizilerin yaşama dokunan yönü, onları incelenmesi gereken alanlar olarak işaret etmektedir. Boşanma sürecinden sonra ortaya çıkan "boşanmış kadın" ifadesi de gündelik dilde sıkça kullanılmakta ve yaşamda bu kimliğe yüklenen çeşitli roller aslında medyanın yansıması olarak düşünülmektedir.

1. Toplumsal Olarak Öteki ve Ötekileştirme

Birey toplum içerisinde öncelikle kendisini tanımlamaya yarayan "ben" kavramı üzerine odaklanmakta ardından da kendisinden, bir başka deyişle "bizden" olmayanı tespit etmektedir. Bu noktada ise en belirleyici olan "bizden olmayanın" çoğu zaman "bize" benzemeyen olmasıdır. Ben kimliğinin oluşması esnasında meydana gelen iki yönlü ayrışma süreci ise ötekileştirmeyi gün yüzüne çıkarmakta; diğerini tanımlamak noktasında farklı olana gönderme yapmaktadır. Ötekileştirme, öznenin kendisini diğerlerinden üstün ya da diğerlerini kendisinden aşağıda görmeye başlama sürecini ifade ederek (Akpınar & Şahin, 2017, s. 330) bir diğerini farklı ya da yoksun yönlerinden dolayı ayrı bir kategoriye itmeye hizmet etmektedir. Birey, bu bağlamda hiç bitmeyecek olan ötekileştirme sürecini deneyimlemeye başlamaktadır.

Yeğenoğlu, öteki kavramını açıklarken ötekinin sahip olduğu özelliklerden dolayı diğerlerinin sahip olduklarından yoksun olduğuna gönderme yapmaktadır. Fakat bu yoksunluk durumu aynı zamanda öznenin istikrar içerisindeki yaşamına da tehdit oluşturmaktadır (Yeğenoğlu, 2003, s. 15). Bu bağlamda öteki toplumda kendisine biçilen rollere boyun eğmekle yükümlü görülen aynı zamanda da toplumun yabancı olarak nitelendirilen bireyi tanımlamaktadır. Goffman'a göre (2014, s. 29), bireylerin damgalanmasının temelinde, yabancılara yönelik zihinsel şemaların onları tehlikeli, kötü veya zayıf olarak kodlaması yatmaktadır; bu şemalara uymayan bireyler ise sorunlu olarak algılanmaktadır. Marjinal kesimleri dışlamayı ya da pasifize etmeyi hedefleyen; toplumun değer yargıları ve normlarının dışında kalanları işaret eden ötekileştirme, bireyleri adeta bir damgalama biçimidir. Ötekinin en belirgin özellikleri ise bu bağlamda dışlanmaları, olumsuzluk yüklü olmaları, marjinal ve homojen yapıda olmalarıdır (Öztürk, 2018, ss. 30-31).

Bir toplumda kabul görme ya da ötekileştirilme süreci, kültürün hem birleştirici hem de ayrıştırıcı yönleriyle şekillenir. Öteki ya da ötekileştirme bir toplumsal yapıya, gruba, inanca veya ideolojiye ilişkin keskin sınırları içermekte; sadece onlara dair güçlü, sarsılmaz, değişmez birtakım özellikler olduğu varsayımından destek almaktadır. Bu kanılar bir grubun diğeri ya da diğerleri hakkında sert ön yargılarının oluşmasına zemin hazırlamakta ayrıca onlara ilişkin genellemelere sebep olmaktadır. Genellemelerin ahlaki veya rasyonel temellere dayanma zorunluluğu bulunmamaktadır (Çobanoğlu & Demir, 2018, s. 514).

Bauman, kimliğin yaratım aşamalarından olan ve iyi olana gönderme yapan "biz" in dışında kalanları iyi olmayanlar yani "onlar" olarak ifade etmektedir. Bu durum da zihinsel süreçlerde onların topluma yabancılaşarak ötekileştirilmesine yol açmakta, dolayısıyla iyi özelliklerle yüklü olmayan "öteki"yi oluşturmaktadır (Bauman, 2009, s. 52). Bu bağlamda toplumsal ön yargılar toplumun ötekilerini belirlemekte; ön yargılar hiçbir gerekçe olmaksızın birinin diğeri hakkında negatif düşüncelerini ifade etmektedir. Ataerki toplumlarda boşanmış olmak da toplumsal bir kategori olarak sunulmakta ve dolayısıyla özellikle boşanmış kadınlar çeşitli ön yargılara maruz kalarak yaşamda ötekileştirilebilmektedir. Kıran ve Bölükbaşı (2021, s. 166)'na göre, boşanma yalnızca evliliği sona eren kadın ve erkeği ilgilendiren basit bir karardan daha farklı algılanmakta olup toplumda büyük bir yankı uyandırabilmekte; bahsi geçen bu sonuç üzerinde toplumun farklı kesimleri çeşitli görüşler bildirebilmektedir. Ünlü'ye göre, kadınlar boşanmaya bağlı sorunları bireysel ve toplumsal etkenlerden dolayı erkeklere oranla daha yoğun yaşamaktadır (Ünlü, 1993, s. 295). Bu bağlamda boşanma sonrası toplumun ötekisi haline geldiği düşünülen özellikle kadın birey, toplum eliyle adeta sindirilmeye çalışılmaktadır.

2. Boşanma Olgusu ve Kadınlık

Aile toplumun en temel taşı olarak görülen ve sarsılması arzulanmayan kurumların başında gelmektedir. Aile kurmak, iki yetişkin bireyin bir araya gelerek evlilik akdini imzalaması neticesinde ortaya çıkan uzun soluklu bir süreci işaret etmektedir. Fakat bu süreçte beliren tablo her zaman parlak sonuçları işaret etmemekte; çiftler çeşitli nedenlerden ötürü boşanmayı deneyimlemektedirler. Türk Dil Kurumu Sözlüğü boşanma kavramını şöyle tanımlamaktadır: "Eşlerden birinin boşanma ilamı almasıyla evlilik birliğinin son bulması" (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2024). Eşlerden birinin kanunda gösterilen boşanma nedenlerinden birini gerekçe göstererek dava açmasıyla boşanma süreci başlamakta; koşullar oluşmuş ise boşanma gerçekleşmektedir (Özüğür, 2000, s. 74). Türk hukuk sisteminde boşanma ediminin gerçekleşebilmesi için hâkim kararı gerekmekte; boşanma kararının verilebilmesi için de kadın ve erkek arasında evlilik bağının hukuken var olması beklenmektedir. Mahkemenin boşanma

kararını vermesinin ardından boşanan kişilerin medeni hali “boşanmış” olarak güncellenmektedir (Çınar Mutlu, 2019, s. 4).

Pek çok farklı nedenden kaynaklanan boşanma eylemi, evliliğin hukuki olarak sonlanması olarak ifade edilmekte ve genellikle evlilikle birlikte ortaya çıkan sorunlardan kurtulmak amacıyla gerçekleştirilmektedir (Yıldırım, 2020, s. 16). Boşanmaların nedenleri arasında farklı eğitim seviyeleri, ekonomik ve kültürel sorunlar, ailevi uyumsuzluklar, bireylerin kök aileleri ile bağını koparamamaları vs. gibi meselelerden biri ya da aynı anda birkaçının etkili olması yer almaktadır. Binay’a göre, boşanma Türkiye’de toplumsal açıdan hoş karşılanmadığından 1990’lı yılların sonuna kadar artış göstermemiştir. Özellikle son yıllarda kadının meslek hayatına dahil olması, eşlerin eğitim seviyelerinin yükseliş göstermesi, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda meydana gelen gelişmeler ve boşanmanın kolaylaşması gibi etmenler boşanmaların artmasında etkili olmuştur (Binay, 2018, s. 237). Özellikle kadının eğitim seviyesinin artması, kültürel olarak yaşanan dönüşümler ve ekonomik özgürlüğünü elde etmesi gibi durumlar, onun erkeğe bağımlı yaşama sürecini geride bırakmasına ortam hazırlamıştır. Fakat yine de boşanma fikri aile bireyleri tarafından desteklenmeyen kadın, kötü bir evlilikte olmaya zorlanabilmekte; boşanan kadınlar ise çeşitli ön yargılara ve kısıtlamalara maruz kalabilmektedir.

Bilindiği üzere kadının toplumsal ve siyasal yönden erkeklerle eşit olarak görülmesi hali hem Avrupa’da hem de Amerika’da büyük çabalar neticesinde belirginleşmiştir (Arat, 1986, s. 49). Bugün bile hala tam manasıyla aşılamayan cinsiyet eşitliği sorunu boşanma sürecinde kadının üzerinde daha büyük ve ezici yük bırakmakta; kadın hal, hareket ve tavırlarına erkeğe göre daha fazla dikkat etmek zorunda bırakılmaktadır.

Dul ve boşanmış kadınlara yönelik ayrımcılık, kötü muamele, olumsuz algı ve etiketleme gibi tutum ve davranışlar pek çok toplumda görülmüştür. Dul kadınların iş yerlerindeki evli kadınlar tarafından tehlike olarak görülmesi, erkek yöneticilerin boşanmış kadınlara yönelik müsamahasız tutumları, ev ararken ya da işe alımlarda boşanmış olma durumunun saklanması gibi birçok zorluklar yaşanabilmektedir (Akgül Sarpkaya, 2013, s. 32).

Kadınlar toplumsal cinsiyet algısının öznesi haline geldiğinden boşanma sürecinde ve sonrasında daha fazla yıpranmakta; onların aileyi bir arada tutmalarına ilişkin toplumsal algı, erkeklere göre daha fazla sorumluluk yüklenmelerine neden olmaktadır. Bu sorumlulukların altında ezilmeye başlayan kadın, en başta boşanmaya kendi ailesini ikna etme sürecinde zorlanmaktadır. Özellikle ekonomik bağımsızlığı olmayan kadınlar bu süreci daha zorlu koşullarda deneyimlemektedir (Karakaya, 2018, s. 264). Coates (2008)’e göre, kadınların çalışma hayatında yer almaları onları yeni bir alanla tanıştırmakla sahip oldukları gelirle geçinmelerini sağlamaktadır. Amato’ya göre ise kadının çalışabilecek eğitiminin olması onun eşi karşısında güçlü bir konumda olmasını sağlayarak bağımsızlığını desteklemekte; eğitim durumu daha düşük kadınlara oranla boşanma kararı almasını kolaylaştırmaktadır (Amato, 2010, s. 651).

Bugün Türkiye’de boşanma söz konusu olduğunda hala töre ya da namus cinayetleriyle karşılaşmakta; bu durum toplumun kültürel bakış açısı ve değerler bütünüyle ele alınmaktadır. Ecevitoğlu bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Kadını namus adına ölüm tehdidiyle denetleyen kandaş grup, kadının içine doğduğu ve dolayısıyla kan bağlarıyla bağlı olduğu kendi ailesi ve bu ailenin içinde yer aldığı soy grubu olabileceği gibi, evlilik birliği yoluyla dâhil olduğu soy grubu da olabilir. Tam da bu nedenle namus cinayetlerinin failleri; kadının babası, erkek kardeşleri ya da baba tarafından erkek akrabaları olabildiği gibi kocası da olabilmektir. Her iki durumda da kadın esas olarak topluluğun kendini biyolojik olarak yeniden üretimindeki rolü

çerçevesinde nesneleştirdiğinden, namus adı verilen değer sahibi olmaktan çok taşıyıcısı durumundadır (Ecevitöğlü, 2012, s. 279).

Dolayısıyla kadınlar boşanmak istediklerinde namus konusu başta olmak üzere ciddi bir aile baskısıyla karşılaşabilmekte; bu süreçte hayatını yitirme tehdidiyle dahi baş etmek zorunda kalabilmektedir. Karakaya'ya göre, kadının toplumsal statüsünün erkeğin gerisine düştüğü toplumlarda, iki cinsiyet arasında çeşitli güç dengesizlikleri gözlemlenmekte; toplumsal cinsiyetin işletildiği toplumlarda bahsi geçen denge erkek lehine işlerken, kadın dezavantajlı bir konumda yaşamını sürdürmektedir. Toplumsal olarak bireyleri (özelinde kadınları) olumsuz bir kulvara iten boşanma olgusu, bugün hala toplum nezdinde tam anlamıyla meşruluk temeline oturtulamadığından (Karakaya, 2018: 266) özellikle kadın açısından yaşamı güçleştiren yanıyla dikkat çekmektedir.

3. Televizyon Dizilerinde Kadın Stereotipleri

İdeoloji yayma, kültür üretme ve dağıtma aracı olarak da kabul gören televizyon, çeşitli içeriklerle toplumu yönlendirme gücüne sahiptir. Bu kitle iletişim aracı, söz konusu kadın temsilleri olduğunda ötekileştirme ve damgalamanın sürdürüldüğü ya da toplumsal cinsiyet kalıplarının yeniden ve yeniden dolaşıma sokulduğu mecra olma yönüyle de dikkat çekmektedir (Köseoğlu, 2023, s. 94). Televizyonun önemli içeriklerinden olan dizilerde ise kadın karakterler büyük ölçüde yerlerini korumakta; değişen genellikle anlatı biçimi olarak ifade edilmektedir (Kaplan, 1993, ss. 53-58). Dolayısıyla dizilerde hem olumlu hem de olumsuz karakterleri canlandıran kadınlar, ataerkil ideolojinin kodlarına göre ekranlarda yer almaktadır. Özellikle son yıllarda Türk televizyon dizileri hem Türkiye'de hem de dünyada dikkat çekmekte; drama, komedi, gerilim gibi yönleriyle farklı izleyicileri ekran başına kilitlemektedir. Fakat genel olarak televizyon dizilerinde kadın karakterlerin birbirine benzer biçimlerde temsil edildiği saptanmakta, genellikle belirli tiplere yer verildiği görülmektedir. Bu nedenle, söz konusu dizilerde yer verilen kadın karakterlerin gerçek hayattaki kadınları ne derece temsil edebildiğinin eleştirel bir bakışla sorgulanması gerekmektedir (Gül Ünlü & Aslan, 2017, ss. 191-192). Kadın karakterlerin olumsuz rollerde temsilinde ise genellikle kötü karakterlerin baskın ve acımasız olduğu dikkat çekmekte; iyi ve masum karakterlerin ise daha naif ve anlayışlı kadın profilinde sunulduğu görülmektedir. Akgün'e göre, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin içselleştirilen olumsuz roller televizyon dizileriyle seyircide pekiştirmeye neden olmakta; erkeklerin çoğunlukla güçlü, ekonomik özgürlüğü olan, yüksek statülü ve karar verme yetkisini elinde tutanlar olarak sunulduğu görülmektedir. Bu bağlamda kadınların ise genellikle ev işlerini yapan, eşinin ve ailenin isteklerini yerine getiren, itaatkâr kalıplarda temsil edildiği belirlenmektedir (Akgün, 2023, s. 32). Medyada kadın rollerine genellikle ataerkil ideolojiler üzerinden yer verildiği gözlemlenmekte; kadının anne ve eş olma rolleri ise bunların içerisinde en yoğun işlenen temalar olarak dikkat çekmektedir. Birçok çalışmada kadının kendisinden beklenen rolleri olduğu ve televizyon dizilerinde de bu rollere uygun karakterler yaratıldığı ifade edilmektedir (Köseoğlu, 2023; Gül Ünlü & Aslan, 2017; Kalyoncu & Aslanyürek, 2018). Bu rollerden en belirgin olanları ise anne ve eş olmaktır. Çalışır ve Okur Çakıcı (2015, s. 272)'ya göre, kadınlar genellikle evin, çocukların ve eşin bakımından sorumlu kişiler olarak sunulmakta; yemek yapmak, evin temizlik ihtiyacını gidermek, ev için alışveriş yapmak gibi rollerle donatılmaktadır. Erkekler ise ev işlerinden uzak tutulmakta, evin ekmek parasını kazanmak için dışarıda çalışmakla yükümlü olarak kurgulanmakta; iktidarı ve gücü her daim ellerinde tutanlar olarak kodlanmaktadır.

Dul kadınlar, dul anneler, tek ebeveynin yer aldığı aileler ve kadın cinselliği, kabul gören yaygın değerler özelinde işlenerek genellikle mevcut kalıplara uygun bir biçimde sunulmakta; buna

aykırı karakterler ise televizyon dizilerine adeta bir sızma eğilimi göstermektedir (Gül Ünlü & Aslan, 2017, ss. 195-196) Dul kadın veya boşanmış kadın temsilleri televizyon dizilerinde genellikle “kız” olmak- “kadın” olmak bağlamında kurgulanarak evliliğin kadına sağladığı statüye de gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla bu bakış açısıyla evlilikle statü kazandığı düşünülen kadın, boşanma ediminin gerçekleşmesinin ardından toplumsal olarak kendisine atfedilen “evli kadın” statüsünü kaybederek toplumun ötekisi olmaya aday olmaktadır.

4. Yöntem

Çalışma kapsamında eleştirel söylem analizi yapılmış; dizideki karakterlerin kurduğu diyaloglar ötekileştirme, damgalama ve damgalanma bağlamında deşifre edilmiştir. Bu sayede boşanmış kadına yönelik toplumsal bakış açısı, ondan beklenen davranış kalıpları, maruz kaldığı ataerkil söylemler, onun bu söylemlere direnme noktasında yalnızlaştırılması gibi unsurlar, boşanmış kadınlara yönelik bakış açısını ortaya koymaya hizmet etmiştir.

Eleştirel söylem analizi, anlamda gizlenen ve normalleştirilen ideolojiyi ve baskıyı çözümlenmektedir (Özer, 2022, s. 40). İdeolojiler, hegemonik kimlik anlatıları oluşturarak veya belirli söylemlere veya kamusal alanlara erişimi kontrol ederek söylem yoluyla eşitsiz güç ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesinde önemli bir araç olarak işlev görmektedir (Wodak, 2015, s. 4). Van Dijk'a göre (2015, s. 467) eleştirel söylem analizi;

- *Sosyal ve politik bağlamlarının dışındaki söylem yapılarının salt incelenmesinden ziyade, öncelikle sosyal sorunlara ve politik meselelere odaklanır.*
- *Sosyal sorunların bu eleştirel analizi genellikle disiplinlerarasıdır.*
- *Sadece söylem yapılarını tanımlamaktan ziyade, onları sosyal etkileşimin ve özellikle sosyal yapının özellikleri açısından açıklamaya çalışır.*
- *Söylem yapılarının toplumdaki güç kötüye kullanımı (hâkimiyet) ilişkilerini yürürlüğe koyma, onaylama, meşrulaştırma, yeniden üretme veya meydan okuma biçimlerine odaklanır.*

Eleştirel söylem analizinin araştırma alanları içerisinde; söylem yoluyla cinsiyetçiliğin ve ırkçılığın yeniden üretilmesi, gücün meşrulaştırılması, rızanın üretilmesi, siyasetin, eğitimin ve medyanın rolü, gruplar arasındaki egemenlik ilişkisinin söylemsel olarak yeniden üretilmesi, uluslararası iletişim ve bilgidaki dengesizlikler yer almaktadır (Kress, 1990, s. 84). Bu araştırmanın evreni televizyon dizileri olarak saptanmış fakat bu durumda hem veri toplanması hem de zamansal açıdan tüm dizilerin incelenmesi mümkün olmadığından çalışmanın örnekleme “Ömer” dizisi olarak belirlenmiştir. İki sezon boyunca devam eden "Ömer" dizisinin araştırmanın örnekleme seçilmesinin nedenleri arasında dizinin boşanmış kadınlara ilişkin damgalayıcı kalıp yargılarını, mevcut bakış açıları ve değer yargılarını işlemesi yer almaktadır. Ayrıca dizinin güncel olması da toplumsal ve kültürel bakımdan anlamlı veriler sunabilecek türdendir. Örneklemin tek bir dizi ile sınırlandırılmasıyla da konunun derinlemesine bir biçimde incelenmesinin mümkün olacağı saptanmıştır. Toplumsal cinsiyet tortularının da yoğun bir biçimde yer aldığı dizinin ilk sezonunda yer alan ve ilk on bölümünde geçen damgalanma, ötekileştirme ve cinsiyetçi bakış hem görsellerle hem de sözlü ifadelerle çalışmada gösterilmiş; böylelikle gösterilen ve söze dökülenlerle birlikte gizli kalanların altında yatan örüntülü anlamlar açığa çıkarılmıştır. Bu bağlamda araştırma kapsamında cevap aranması planlanan sorular şöyle belirlenmiştir;

- Boşanmış kadınlar televizyon dizilerinde nasıl temsil edilmektedir?
- Boşanmış kadınlara ilişkin kadın ve erkeklerin bakış açıları nasıldır? -Boşanmış kadınları ötekileştirmek veya damgalamak için hangi kalıp yargılar (deyim-atasözü vb.) kullanılmaktadır?

- Boşanmış kadınlardan beklenen davranış kalıpları nelerdir?
- Boşanmış kadınlar hangi yönleriyle toplumun ötekisi olarak dizilerde gösterilmektedir?
- Boşanmış kadınlara yönelik damgalayıcı ve ötekileştirici bakış açısı dışında farklı bir yaklaşım dizilerde gösterilmekte midir?

5. Bulgular ve Yorum

Star TV ekranlarında yayınlanan Ömer Dizisi'nde bir çocuk annesi, boşanmış bir kadın olarak hayata tutunmaya çalışan bankacı Gamze karakteri ile muhafazakâr bir ailede yetişmiş müezzin/öğretmen Ömer karakterinin aşk hikâyesi işlenmiştir. Kendisinden yaşça büyük olan, boşanmış ve çocuklu Gamze ile Ömer'in aşkı çeşitli engellere rağmen sürmüştür (Star TV, 2023). Tarakçı ve Keskin'e göre, kadının çalışması evlilik ve boşanma konusunda söz sahibi olmasını sağlamış; erkek karşısında toplumsal rollerin ve statünün değişmesine neden olmuştur. Fakat boşanmanın önündeki temel etkenlerden biri olan geleneksellik, toplumsal rollerin sürdürülmesini arzulamakta bu da boşanmanın önündeki ciddi bir engel olarak dikkat çekmektedir (Bozkurt, 2021, s. 106). Dizide Gamze'nin çalışan bir kadın olmasının boşanma sürecini hızlandırdığına dair bir algı oluşturulmuş ve bu durum onun kendi ayakları üzerinde durabilmesi noktasında tetikleyici olmuştur. Fakat buna rağmen Gamze geleneksellik içerisinde kadına biçilen rollere bazen ailesi bazen de çevresi tarafından uyumlanmak zorunda bırakılmıştır. Dizide Gamze'nin mutsuzluğunun temel nedeni boşanmış olması ve çevresindekilerin "*Biz sana demiştik.*" tavrını sürdürmesidir. Fakat yine de bu mutsuzluk hali ve başına geleceklerden habersiz oluşu, onun kendisini tanıyarak daha da olgunlaşmasını sağlamıştır. Ayrıca dizi Gamze'nin hem iç dünyasında yaşadıklarını hem de toplumun ondan beklentilerini ele almıştır.

Dizinin neredeyse tüm sahnelerinde boşanmış bir kadın olan Gamze, "dul" olarak nitelendirilmiştir. Türk Dil Kurumu dul kavramını "Eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek" olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2024). Fakat günümüzde boşanan insanların dul olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğine ilişkin tartışmalar sürmektedir. Bu tartışmanın çıkış noktası geçmiş yıllarda boşanmış kişilerin kimliğine "dul" ibaresinin yazılmasıdır. Fakat artık boşanma ediminden sonra bireylerin kimliklerine "dul" yazılmamaktadır (benli.av.tr, 2024). Dolayısıyla bu kişileri "dul" olarak ifade etmek araştırmacılar tarafından uygun bulunmamakla birlikte, çalışmanın konusu "dulluk" ifadesini araştırmaya yönelik olmadığından kavramın konuyla bağlantısına ve araştırmacıların bakış açısına kısaca açıklık getirilmek istenmiştir. Ayrıca bu bağlamda dizide geçen diyaloglarda Gamze'nin boşanmış olma durumu dizi karakterleri arasında "dul olma" üzerinden ifade edildiğinden "dulluk" söylemi değerlendirilmeye alınmıştır.

Dizinin birinci bölümünde Ömer'in ailesinin bekâr ve genç komşularının dul bir kadınla evlilik kararı hakkındaki söylemleri, dul kadınla bekâr bir erkeğin evliliğine ailenin bakış açısını ortaya koymuştur. Aile bireyleri arasında geçen diyalog şöyledir;

Yenge Şükran: *Kadının iki çocuğu var. Adam hiç evlenmemiş... Anası kıyametleri koparıyor tabii, istemiyor evlensin dul kadınla. Olacak şey mi bu yani? Kadın haklı; benim oğlum yapsa, ben de kabul etmem. Tabii günaha girmeyeyim ben kadının bişeyini görmedim, duymadım, işitmedim. Ama olacak şey mi bu yani sizce? Yani dul bir kadın iki çocukla?*

Abi Tahir: *Olmaz, olmaz.* (Ömer bu sahnede aile bireylerinden durumun tam tersini düşünmelerini ister. Yani erkeğin dul ve çocuklu olduğu durumda bekâr bir kadınla evlenme

durumunu nasıl karşılayacaklarını sorar. Tüm aile bireyleri “O zaman olurdu” cevabını verirler ama bu ayrıma bir açıklama getiremezler).

Abi Tahir: *Bırak Allah'ını seversen saçmalama. İki çocuklu, dul kadın gidecek hiç evlenmemiş pür pak adamla evlenecek öyle mi? (Ömer “Niye olmasın?” diye sorar.)*

Baba Reşat: *Olacak iş mi ya? Suat hiç evlenmemiş, tertemiz adam. İşi var gücü var. Kendi evi var, boyu posu maşallah, sağlığı yerinde. Öyle bir arazi falan da yok. Olacak iş mi? Gidecek çocuklu dul kadınla evlenecek. Başka kadın mı kalmadı? Olmaz öyle şey, yok artık!*

Şekil 1. Ömer ve ailesinin akşam yemeği sahnesi

Ataerkil toplumlarda evlilik kararı, bekâr bir erkeğin boşanmış bir kadınla evlenme isteği biçiminde olduğunda işler karmaşık hale gelmekte; dul olmak adeta bir damgalanma ve ötekileştirme şekline dönüşmektedir. Çünkü “dul kadın” olmak bu bağlamda deneyimlenmiş cinselliğin başıboşluğuna gönderme yaparak tehlike arz etmektedir. Goffman’a göre, toplumda kişileri kategorize etmek adına bireylerin birtakım özellikleri ya da diğerlerinden onu farklı kılan yanları ön plana çıkarılmakta; bu sayede toplumsal bağlamlarda karşılaşılabilecek muhtemel kişileri sabitleyerek sosyal rutinler özel bir düşünceye gerek kalmaksızın beklenebilir bir durum olarak işaretlenmektedir. Böylelikle birey, ötekiyle karşılaştığında onun kategorisini ve niteliğini peşinen kestirmeye olanak sağlayan birtakım kalıplarla donatılmaktadır (Goffman, 2014, s. 28)

Özellikle geleneksel ailelerde bireyin kimle evleneceği ailenin genel bir gündemi haline gelmektedir. Bireyler bu kararı alırken ailesinin onayını alma ihtiyacı duymaktadır. Şekil 1’de yer alan görselde Ömer ve ailesi hep birlikte akşam yemeği yemektedir. Erkek bireyler oturup tabakalarına yemeklerinin konmasını beklerken yenge Şükran ayaktadır ve diğerlerine ataerkil zihniyetin öğrettiği gibi hizmet etmektedir. Bu esnada bireyler arasında komşularının yapmayı planladığı evlilik üzerine bir sohbet gelişmiştir. Ömer ve ailesi arasında geçen diyalogdan da anlaşılacağı üzere; ataerkil ailelerde bireyin kendi başına eşini seçme hakkı yoktur. Birey ancak ailesinin “uygun gördüğü” kişi ile evlenebilmekte; uygunluğun ölçütleri ise yine aile bireyleri tarafından belirlenmektedir. Görüldüğü üzere evlilik kararı bir süre sonra sadece ailenin değil komşuların dahi üzerinde söz söyleyebileceği bir meseleye dönüşmektedir. Diyaloglardan da anlaşılacağı üzere kadın dulluğu yukarıdaki sahnede bir kategori olarak ifade edilmiş; kadının kim olduğu üzerine hiç düşünülmeden dul olmasından yola çıkılarak aile üyeleri bu evliliği

uygun görmediklerini dile getirmiştir. Çünkü Ömer'in ailesi için bekâr bir erkeğin dul bir kadınla evlenmesi ayıplanacak ve asla istenmeyecek bir durumdur. Ayrıca böyle bir eylemde bulunacak kişinin davranışı yeri ve değeri olmayan "saçmalık" kelimesiyle ifade edilerek hafife alınmış ve önemsenmemiştir. Şükran'ın "*Benim oğlum yapsa ben de kabul etmem.*" söylemi toplumsal bakış açısını ortaya koymuş; bu ifade bireyin kendisine seçtiği eş üzerinde ailenin onay durumuna dikkat çekmiştir. Ömer'in ailesi seçilen eşe ve alınan karara saygı duymak yerine bir başkasının dul ve çocuklu bir kadınla evlenme kararını kınayarak eleştirmiş ve benzer durumun başlarına gelme ihtimalinde bunu asla kabul etmeyeceklerini ifade etmiştir. Çünkü onlara göre, bir erkeğin dul bir kadınla evlenme isteği ancak erkekte bir veya birden fazla kusur (!) olduğu durumda makul karşılanabilecektir. Buradaki kusurdan kasıt erkeğin hastalığının olması, çirkin olması, işsiz-güçsüz ya da fakir olması gibi durumlarla ilişkilendirilmektedir. Ömer'in ailesine göre, aksi takdirde "normal" bir erkek dul ve çocuklu bir kadınla evlenme fikrini aklından dahi geçirmemelidir. Ayrıca abi Tahir ve baba Reşat hiç evlenmemiş erkeği tanımlarken "pür pak ve tertemiz" ifadelerini kullanarak hiç evlenmemiş bir erkeğin dul bir kadınla evlenme durumunu adeta kirlenmek olarak nitelendirmiştir. Çünkü onların bakış açısına göre dul kadın, başka bir erkeğin kullandığı bir objedir veya bazen de başka bir erkeğin artığıdır; dolayısıyla ondan kesinlikle uzak durulmalıdır. Ayrıca tüm bu söylemlerden yola çıkılarak denilebilir ki; dul kadın, toplum normlarından sapan, toplumsal ahlaka aykırı yaşama ihtimali olan ve aynı zamanda ailedeki birlik ve beraberliğe zarar verebilecek potansiyelde olmaktadır. Ondaki uzak durulmadığı durumlarda erkek de tıpkı dul kadın gibi kirlenip damgalanarak toplumun ötekisi olacaktır. Bu sorunlu bakış açısını dizinin pek çok bölümünde görmek mümkündür. Ayrıca bu sahnede Şükran'ın komşusunun başına gelenleri uzun uzadıya anlatması kadının dedikodu ortamı içerisinde başrolde yer aldığına ilişkin toplumsal algıyı pekiştirmeye hizmet etmiştir. Çünkü bu esnada erkekler söze daha az katılmış ve ciddi konulardan olmayan "dedikoduyu" dinlemekle yetinmiştir.

Şekil 2. Gamze'den hoşlandığını söyleyen Ömer'e babasının tokat atma sahnesi

Dizinin ilk bölümünün son sahnesinde Ömer, Gamze'den hoşlandığını babasına söylemiştir. Ömer'in Gamze'nin dul, çocuklu ve kendisinden yaşça büyük olmasını normal karşılaması üzerine hiddetlenen baba, oğlunun bu tavrını "çocukluk" olarak nitelendirerek öğretici olmak adına ona şiddetli bir tokat atmıştır (Şekil 2). "Çocukluk" terimi burada Ömer'in bir yetişkin gibi sağlıklı düşünemediğine ve Gamze gibi boşanmış ve çocuklu bir kadından hoşlanmasının mantıklı bir yanının olmadığına gönderme yapmıştır. Bu tokat baba Reşat'a göre, Ömer'i

kendine getirmek için atılmıştır fakat aslında burada, bir baba olarak yetişkin oğlun kararına saygı duymama ve onun duygularını hiçe sayma durumu gözler önüne serilmiştir. Dizinin bu sahnesinde babanın oğlunu kontrol altına alamadığı, alamadıkça da şiddete başvurmak zorunda kaldığı algısı pekiştirilmiştir; baba Ömer'i adeta cezalandırılmıştır. Babayı şiddete yönlendiren şey Ömer'in yanlış (!) bir kadına gönül vermesi olarak gösterilmiştir. Bunun sonucunda da babanın uyguladığı şiddet doğallaştırılmıştır. Ayrıca atılan tokat büyüğün küçük üzerindeki otoritesini dolaşıma sokarak şiddetin "öğretici" olma gerekçesiyle meşrulaştırılmasına hizmet etmiş; geleneksek bir ailede dul bir kadından hoşlanma fikrinin dahi kabul görmediğini aktarmıştır.

Dizinin üçüncü bölümünde Ömer ve Gamze'nin buluşacağını öğrenen baba Reşat, buluşma yerine gelip Ömer'e adeta çocuk muamelesi yaparak onu pastaneden götürmeye çalışmıştır. Çünkü Reşat'ın gözünde Ömer yetişkin bir birey değil; henüz bir çocuktur. Bunun üzerine Ömer babasına "*Baba kızı bırakıp nasıl geleyim senle eve?*" diye sormuş; baba Reşat: "*Kız değil, kadın o!*" ifadesini kızgın bir şekilde dile getirmiştir. Ataerkil sistem içerisinde kadının bedeni ve namusu erkeğin denetimi ve kontrolü altındadır. Ayrıca kadının namuslu olması demek doğrudan erkeğin de namuslu olduğu anlamına gelmektedir. Toplumda bu denetim mekanizmasının ilk ayağı baba, ardından koca olarak düşünülmektedir. Reşat'ın Gamze'yi tanımlarken yaptığı "*Kız değil, kadın o!*" ifadesi evlilikle kaybedilen bekâreti simgelemiş; "kadınlık" söylemi ise dullukla birlikte kapıları aralanan kadın cinselliğine gönderme yapmıştır. Dolayısıyla Reşat'ın gözünde Gamze'nin kadın olarak tanımlanması biyolojik ve olağan olan kadın-erkek kategorisinin çok ötesine geçmiş; kızlık (özünde de saflık!) halinden uzaklaşmayı simgelemiş; "*kız değil, kadın o!*" söylemi Gamze'yi ötekileştirme amacıyla kullanılmıştır. Kundakçı (2007, s. 33)'nin da belirttiği gibi, cinsellik bir erkek için erkeğin iktidarını kanıtlayan bir noktaya gönderme yaparken söz konusu kadın olduğunda ise namus ve kirletilmek üzerine kurulu bir kendini sınırlandırma aracı olup utanmayla ilişkilendirilmektedir.

Dizinin üçüncü bölümünün bir başka sahnesinde Reşat, Ömer ve Reşat'ın annesi evin salonunda Gamze'nin dulluğunu konuşurken Reşat Gamze için şöyle demiştir: "*Doğru duydun anacığım, çocuklu dul kadın. Almış bugün bir de pastaneye götürmüş kadını. Sanki o kadınla evlenecek... Dün bir bugün iki. Bu kadar az tanıdığın bir kadın bu nasıl sevmek olur? Bu nefsinin seninle imtihanından başka bir şey değil... Günah be günah...*" der. Ömer bunun üzerine Gamze'yi sevdiğini dile getirmiş; Gamze'nin de kendisinin de evli olmadığını, kimsenin kimseyi kandırmadığını ve yalan söylemediğini ifade ederek sevmenin günah olmadığını söylemiştir.

Reşat ve ailesine göre daha önce hiç evlenmemiş bir erkek, sadece bekâr bir kadınla görüşmek ve hatta görüştüysen evlenmek zorundadır. Reşat'ın: "*Almış bugün bir de pastaneye götürmüş kadını. Sanki o kadınla evlenecek...*" sözleriyle Gamze'nin evlenip boşanmış olması onun "evlenilecek kişi" kategorisinin dışına itilmesine neden olmuştur. Gamze ve Gamze'nin nezdinde tüm dul kadınlar bu sahneyle adeta damgalanarak ötekileştirilmiştir. Onlara göre bekâr bir erkeğin dul bir kadına gönül vermesinin kesinlikle mantıklı bir yanı olmamakla birlikte böylesi bir ilişkinin geleceği de yoktur. Goffman (2014, s. 27)'in da belirttiği gibi, damgalı kişi kirletilmiş ve lekelenmiş olarak kamusal yerlerde kendisinden kaçılması, uzak durulması gereken kişidir. Gamze'yi tanımayan aile, sadece onun dul olmasından yola çıkarak kadını gelin adayı olarak "imkânsız" kategorisine yerleştirmiş ve oğullarını ondan uzak durması için hem sözlü olarak hem de fiziksel şiddet uygulayarak caydırmak istemiştir. Aile bireyleri Ömer'in duygularını görmezden gelmiştir. Onlara göre Gamze ve Gamze gibi dul kadınlar bir erkeğin ancak gönül eğlendirebilecekleri kadınlardır. Bu sahneyle konu evlilik olduğunda ise erkeğin bakire bir kızla evlenmesi gerektiği toplumsal bir hakikat olarak Reşat'ın sözlerine yansımıştır.

Oysaki bir bireyin evlenip evlenmeme kararı kendi iradesine bağlı bir durumdur. Ayrıca bu karar sadece erkek güdümünde verilmemekte; bu noktada kadın da erkek kadar karar verici olan tarafta yer almaktadır. Fakat bu sahneyle dul kadınlarla sadece vakit geçirilebileceğine ilişkin bakış açısı dillendirilmiş; evlilik söz konusu olduğunda karar verici tarafın erkek olduğu düşüncesi dolaşıma sokulmuştur.

Ömer'i duygularından dolayı suçlayan Reşat, daha sonra bu duyguların "nefsinin oyunu" olduğunu dillendirerek Ömer'in iradesinin devre dışı kaldığını ifade etmiştir. Ayrıca durumu dini açıdan da yorumlamaya kalkışan baba, oğlunu bu birliktelikten caydırmak adına dini motifleri de kullanarak içerisinde bulunulan hali "günah" kavramıyla ilişkilendirmiştir. Günah kelimesi, dini emirleri dinlememe veya yasakları çiğneme neticesinde ortaya çıkan dini, ahlaki ve vicdani açıdan sorumluluk getiren bir olgu olarak açıklanmakta; dini alandaki hata ya da aşırılıklara gönderme yapmaktadır (Yılmaz, 2011, s. 256). Ömer'in davranışlarına ve içerisinde bulunduğu duruma bakıldığında onun "günah" olabilecek bir davranış sergilemediği ve dolayısıyla günahkâr olmadığı açıktır.

Şekil 3. Gamze ve Ömer'in buluşup konuşma sahnesi

Dizinin üçüncü bölümünde Gamze ve Ömer ikilisi konuşmak için bir çay bahçesinde buluşmuştur (Şekil 3). Gamze çok gergindir. "Sensiz bir gelecek düşünmüyorum Gamze." diyen Ömer'e; "Bizim nasıl bir geleceğimiz olabilir... Sen ne dediğinin farkında mısın? Ben evlendim boşandım. Benim bir çocuğum var. Ömer bak bana; ben senin yaşıtın değilim. Hayatım seninki gibi değil. Beklentilerim, korkularım aynı değil." der. Ömer bunun üzerine: "...Bu neyi değiştirir ki?... Haklısın aynı olmayabilir ama aşk varsa; beklentileri, korkuları anlamak, bunları değiştirip dönüştürmek mümkün... Bıkmadan usanmadan söylemeye devam edeceğim; ben seninle bir gelecek istiyorum Gamze." sözlerini kullanır. Gamze ise Ömer'in kendisini anlamadığını vurgulayarak "Keşke olabilse Ömer. Ömer gerçekten anlamıyor musun? Her şey ayan beyan ortada..." der. Ömer bunun üzerine gelip geçici hevesler peşinde koşmadığını vurgulayarak Gamze'yi anladığını ve sadece onunla evlenmek istediğini belirtir. Gamze ise kendisini güçsüz ve sıkışmış hissederek oradan gitmeye çalışır. Bu sahne Gamze'nin de tıpkı diğerleri gibi kendisine biçilen rolleri içselleştirdiğini ve "dul" bir kadın olarak istenmeyeceğini kabul ettiğini ortaya koymuştur. Goffman (2014, s. 34), bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Damgalı birey, kimliğe ilişkin biz nelere inanıyorsak onlara inanma eğilimindedir ve bu çok önemli olgudur... ne kadar dil dökerse döksün diğerlerinin kendisini gerçekten "kabullenmedikleri" ve kendisiyle "eşit bir seviyede" temasa geçmeye razı olmadıkları yönünde bir algıya sahip olur." Gamze

Ömer’le bir gelecek kuramayacağı noktasında kendisini o kadar ikna etmiştir ki; Ömer’in söylediklerini adeta duymak istememiştir. Ona göre de boşanmış, çocuklu ve erkekten yaşça büyük olmak çeşitli sorunları beraberinde getirecektir.

Gamze’nin içerisinde bulunduğu bu buhranlı ruh hali ve karamsarlık aslında toplumun öğretileridir. Gamze’nin daha önce hiç deneyimlemediği bir durum üzerinde bu derece keskin ve net düşüncelerinin olması bunun somut göstergesi olmuştur. Çünkü ataerkil bakış açısına göre bir evlilik ancak toplum gözünde onaylanabilir olursa kabul görmektedir. Ayrıca Gamze kendi gözünde de toplumun “ötekisi” olmuştur artık.

Gamze dizinin pek çok sahnesinde olduğu gibi bu sahnede de; *“Benim bir çocuğum var, yaşını başını almış bir kadını.”* sözlerini sarf etmiş ve böylelikle o da kendisine biçilen toplumsal rollere boyun eğme eğilimi göstermiştir. Çocuklu ve boşanmış olmanın kendisinde bir sınırlama yaratması gerektiğini normalleştiren Gamze; yeni bir ilişkiye başlama noktasında toplumsal baskı hissetmiştir. Ayrıca sadece evlenip boşanmış olmasından yola çıkarak yaşının birini sevmek için geçtiğini düşünmüştür. Oysaki o hala genç ve güzel bir kadındır ve yeni bir birliktelik için en az diğer kadınlar kadar hazırdır.

Üçüncü bölümün bir başka sahnesinde ötekilik bağlamında bir söylem daha dikkat çekmiştir. Gamze ailesinden ayrı yaşamak için onların oturduğu dairenin yanındaki daireye taşınmak istemiştir. O esnada evde kiracı olarak yaşayan Nisa ve ailesidir. Nisa; kocası çalışmayan, aldatılan, şiddet gören, beş çocuklu çaresiz bir kadındır. Nisa aynı zamanda Ömer’in kız kardeşidir. Gamze Nisa’nın maddi ve manevi anlamda zor durumda olduğunu öğrenince ona yardımcı olmak adına ondan kira almamıştır. Bunun üzerine Nisa ona; *“... Ömer’in size niye böyle sevdalanmış olduğunu şimdi daha iyi anladım. Ama bence siz çoluğunuzu çocuğunuzu ailenizi düşünün. Eşi dostu etrafı düşünün. Davul bile dengi dengine. Kendinizi yakmayın. Eğer Ömer’le birlikte olursanız siz de tabii ama en çok Ömer acı çekecektir.”* der. Nisa aslında Gamze’yi en iyi anlaması gereken kişilerden biridir. Çünkü Nisa resmi olarak evli olsa da tıpkı Gamze gibi yaşamı tek başına göğüslemek zorunda kalmış bir kadındır. Onun da sorumsuz bir eşe sahip olması ailede hem anne hem baba görevini üstlenmesine neden olmuştur. Bu durumda aslında Nisa’nın bir kadın olarak Gamze ile empati kurması beklenmiştir. Fakat Nisa Gamze ile empati kurmak bir yana dursun onun Ömer’den kesinlikle uzak durması gerektiğini savunmuş ve bunu her fırsatta Gamze’ye söylemiştir. Nisa Gamze’ye kendisini ve aşkını düşünmek yerine *“El alem ne der?”* sorusuna odaklanmasını tavsiye etmiştir. Bu bağlamda Doğan’a göre dedikodu üzerine dillendirilen *“Konu komşu, akrabalar ne der?”* türü ifadeler, toplumsal hayatta dedikodunun oldukça etkin bir baskı mekanizması olduğunu ortaya koyan kodlardır (Doğan, 2013, s. 111). Geleneksel toplumlarda “el alem” bireyler üzerinde baskı yaratarak bireyin nasıl davranması gerektiği yönünde adeta bir “hizaya getirici” işlevi görmektedir. Dünyayı başkalarının çizdiği kalıplarda yaşamak ve anlamlandırmak bu bağlamda tek gerçek ve kabul görme yöntemi olarak gösterilmiş; genelin bakış açısına uymayan bir birlikteliğin iki tarafı da üzeceği Nisa tarafından ifade edilmiştir. Dul ve çocuklu bir kadınla bekâr bir erkeğin ilişkisi, erkek mağduru bir kadın tarafından dahi onaylanmamıştır. Oysa Nisa ve eşi bekâr bireyler olarak hayatlarını birleştirmişler fakat evliliklerinde mutlu olamamışlardır. Bu bağlamda Gamze’nin dul ve çocuklu olmasından yola çıkılarak Nisa tarafından dillendirilen ikilinin *“mutsuz olup acı çekecekleri”* düşüncesi tamamen bir ön yargıdır. Ayrıca Nisa tarafından ifade edilen; *“Davul bile dengi dengine”* ifadesi toplumun değer yargılarını aktaran bir atasözü olarak dikkat çekmiştir. Bu söylemle anlatılmak istenen ise evlenecek çiftlerin birbirine denk olmasının münasip olduğu düşüncesidir. Bu denklik durumu genellikle ekonomik anlamda uyumu akla getirmektedir. Fakat dizi özelinde Gamze ve Ömer arasında denk olmama

durumunu ortaya koyan en önemli koşul Gamze'nin daha önce evlilik yapmış olması yani bunun sonucunda "dul kadın" olarak damgalanmasıdır. Nisa'nın gözünde de Gamze ve Ömer birbirine denk değildir.

Dizinin altıncı bölümünde Gamze, kapı komşusu Nisa'nın çocuğuna bakmak için Nisa'nın evine gitmiştir. Çocukla ilgilenen Gamze'nin annesinin evine sabaha karşı gelmesi üzerine evde tartışma çıkmıştır. Fatma; *"Kim bilir kimin koynundan geliyor?"* diye Gamze'ye hakaret etmiştir. Gamze şaşkınlık ve korku içerisinde: *"Anne sen ne biçim şeyler söylüyorsun? Nasıl böyle bir şey düşünürsün?"* diyerek ona karşı koymaya çalışmıştır. Konuşmanın devamında Fatma; *"Geç hadi içeri hemen, hadi. Öldüreceksiniz beni. Geç otur şöyle, otur!..."* diye bağırması; Gamze sinmiş bir tavırla dersini aldığı söyleyerek konuyu kapatmaya çalışmıştır.

Annesi: *"Gamze sen ders filan almıyorsun. Bak bu bir değil iki değil. Bir kulağından giriyor öbüründen çıkıyor. Sen durumunun farkında değilsin. Sen hırsız, uğursuz bir adamın karısıydın. Bu çocuklu dul halinle akşam çıktığın eve sabah giremezsin."* Araya Gamze'nin ablası Nuran girerek; *"Anne tamam, Nisa'nın çocuğuna bakmaya gitmiş işte yani gitmese miydi ne yapsaydı?"* ifadelerini kullanmıştır. Anne Fatma bunun üzerine; *"O gitmeyecek. Bir yardım gerekirse ben gideceğim, sen gideceksin. Gamze dul haliyle gidemez..."* (Bu esnada Gamze ağlayarak; *"Anne yeter ya! Eskisi gibi başlama yine!"* diye isyan etmiştir) ... Gamze zaten kocan hırsız, uğursuz. Bir de adın çıkarsa; Allah'ım sen koru bizi Ya Rabbim, biz ne yaparız? Bunun altından nasıl kalkarız? Düşündün mü hiç? Gamze sakın bak! Bak sen bu ailenin yüzünü bir kere yere düşürdün. Bak bir daha yaparsan yemin ediyorum seni benim elimden kimse kurtaramaz!" ifadelerini öfke içerisinde dile getirmiştir.

Şekil 4. Anne Fatma'nın Gamze'yi azarlama sahnesi

Gamze'nin, komşusunun hasta çocuğuna bakmak için gittiği yan daireden eve dönmesiyle anne Fatma çılgına dönmüştür. Anne Fatma, Gamze'nin bir erkekle birlikte olmak için geceyi dışarda geçirdiği suçlamasını *"Kim bilir kimin koynundan geliyor?"* söylemiyle dillendirmiştir. Yetişkin bir bireyin eve giriş ve çıkış saatlerinin kısıtlanması oldukça sorunlu olmakla birlikte ataerkil ailelerde bu durum son derece yaygındır. Hele de eve geç gelen ya da sabaha karşı dönen kişi dul bir kadın olduğunda önce onun başıboş kalmış cinselliği ön plana çıkarılmaktadır. Çünkü kadın cinselliği, bekâret kavramıyla ilişkilendirilerek baba ve ailenin diğer bireyleri tarafından kadın bedeninin bir denetim aracı olarak görülmekte; evlendikten

sonra bu görev kocaya devredilmektedir. Gamze'nin yaşamında koca figürü olmadığından anne Fatma bu rolü üstlenmiştir.

Boşanmanın ardından yeniden ailesinin yanına dönen Gamze, eve sabaha karşı geldiği için eril tavra sahip annesi tarafından "fahişe" olarak nitelendirilmiş ve dul bir kadının geceyi dışarda geçirmesinin ilk akla gelen gerekçesi bu sahneyle dolaşıma sokulmuştur. Türk Dil Kurumu'na göre fahişe kelimesi; "*Toplumda cinsel ilişki açısından geçerli olan ahlak kurallarına uymayan kadın...*" olarak açıklanmaktadır. Toplum nezdinde cinsel birliktelik için geçerli ahlak kurallarının başında ise evli olmak durumu gelmektedir. Oysa Gamze'de artık genç kızların korumakla yükümlü oldukları (!) bekâret durumu yoktur. Gamze evliliği ve özünde cinselliği deneyimlemiş dul bir kadındır. Bu durumun sürekli vurgulanmasıyla dulluğun kadın cinselliğini çağrıştıran ve görünür kılan yönü, dulluğu olumsuz bir biçimde ifade etmeye hizmet etmiştir. Dul kadınlara ilişkin köhne ve çarpık zihniyet bu sahneyle anne Fatma'nın söylemleri üzerinden aktarılmıştır.

Gamze'nin ilk evliliğindeki eş seçimine ilişkin olumsuz düşüncelerini sıkça öfke duygusuyla dile getiren anne Fatma; kızını torunu Tuna'ya mahcup etmiş, bu evliliğin yüzlerini karartıcı bir eylem olduğunu dillendirmiştir. Aslında anne Fatma'nın eski damadına ilişkin aşağılayıcı sözleri kullanması, kızı Gamze'nin dul kalmasının suçlusu olarak Gamze'nin eski kocasını görmesinden kaynaklanmıştır. Çünkü anne Fatma'ya göre; dulluk bir kadının başına asla gelmemesi gereken bir durum olmakla beraber; kadının kendisine her durumda çeki düzen (!) vermesini gerektirmekte ve davranışlarını kısıtlamasını da beraberinde getirmektedir. Doğan (2013, s. 12)'a göre dul kadınlar cinsel perhiz, dış görünüşe dikkat etmeme, boyun eğme gibi tutum ve davranışlarla sınırlandırılmakta ve dolayısıyla daha fazla zorluğa göğüs germekle yükümlü hale gelmektedir.

Gamze'yi sürekli olarak sözleriyle baskılayan annenin tavırları Gamze'nin korku ve endişe hissetmesine neden olmuş; onun boyun eğici bir tavrı bürünmesine ortam hazırlamıştır. Ayrıca bu tartışma, artık onun dul bir kadın olduğu için yalnız başına dışarı çıkamayacağı düşüncesini içselleştirmesine hizmet etmiştir. Gamze'nin sosyalleşme sürecine de ket vuran anne Fatma, bu tavrıyla Gamze'yi örselemiştir. Kapı komşusunun çocuğuna bakmak için evde olmayan Gamze fahişelikle suçlandığı için kendisini kötü ve çaresiz hissetmiştir. Elleri önünde bağlı ve başı eğik bir biçimde ağlayan kadının beden dili ise oldukça savunmasız olarak tespit edilmiştir (Şekil 4). Fatma'nın "*Sen durumunun farkında değilsin.*" ifadesi ise yine Gamze'nin dulluğunu işaret ederek onun hal, hareket ve tavırlarını kontrol etme noktasında diğer kadınlara göre daha fazla dikkat etmesi gerektiğine gönderme yapmıştır. Fatma'nın; "*Bir de adın çıkarsa; Allah'ım sen koru bizi Ya Rabbim, biz ne yaparız? Bunun altından nasıl kalkarız? Düşündün mü hiç? Gamze sakın bak! Bak sen bu ailenin yüzünü bir kere yere düşürdün. Bak bir daha yaparsan yemin ediyorum seni benim elimden kimse kurtaramaz!*" söylemi ise dul kadınlara ilişkin sorunlu algıyı yeniden ön plana çıkarmıştır. Gamze'nin deneyimlenmiş cinselliği adeta bir tehdit olarak algılanmış ve geceyi dışarda geçirmesi adının çıkması noktasında yeterli bir gerekçe olarak sunulmuştur. Türk Dil Kurumu'na göre adı çıkmak ifadesi: "*kötü bir ün kazanmak*" olarak açıklanmıştır. Buradaki kötü ün "fahişelik" durumuna gönderme yapmıştır. Ayrıca Gamze'nin eve geç kalması anne Fatma nezdinde kadının sözlü şiddete uğraması için bir gerekçe olarak sunulmuştur. Bu sahnede Gamze'nin namuslarına söz getirmesinden korkan anne Fatma; kadınların diğer kadınları kontrol altına almak için başvurdukları dedikoduyu (laf çıkarmayı) tehdit mekanizması (Doğan, 2013, s. 110) olarak kullanmıştır. Gamze'yi benzer bir eylemi tekrar etmemesi noktasında uyarı anne Fatma "*Bak bir daha yaparsan yemin ediyorum seni benim elimden kimse kurtaramaz!*" söylemiyle de gelecekte ona yöneltebileceği

fiziksel şiddeti meşrulaştırmıştır. Aslında bakıldığında bir kadının (dul ya da bekâr fark etmeksizin) evine geç gelmesi ya da hiç gelmemesi sözlü ya da fiziksel şiddet aracı haline gelmemeli; şiddet hiçbir süreçte meşru kılınmamalıdır.

Dizinin altıncı bölümünün bir başka sahnesinde baba Reşat, Ömer ve Gamze bir kafede otururken abi Tahir gelmiş; Ömer ve Reşat onun burada ne aradığını sormuştur. Abi Tahir Gamze'nin üstüne yürüyerek Ömer ve babasına; *"Benim bununla görecek bir hesabım var. Bırakmıyor değil mi Ömer'in peşini? Ondan geldin değil mi sen buraya? Konuşmaya geldin. Baba bunun gibiler konuşmaktan anlamaz zaten ya... Sen gelsene buraya! (Tahir bu esnada Gamze'nin kolundan tutmaya çalışmıştır) ... Bir daha görmeyeceğim seni kardeşimin yanında! Bırakacaksın kardeşimin peşini, bırakacaksın!"* diye öfkeyle Gamze'nin üstüne yürümüştür. Ömer ve diğerleri Tahir'i dışarı çıkarmaya çalışırken Gamze ve Ömer aralarında bir şey olmadığına Tahir'i ikna etmeye çalışmıştır. Tahir Gamze'yi tehdit ederek; *"Yalan mı? (Ömer'e dönerek) Sarmadı mı bu karı sana?... Gidip anana, bacına da anlatacağım senin o yediğin haltları, hepsini anlatacağım... Bakalım o zaman ne hesap vereceksin. Söyleyeceğim ulan hepsini gidip söyleyeceğim; sen dur!"* Gamze bunun üzerine ağlayarak isyan etmiş; *"Söyle git ne istiyorsan söyle. Bıktım artık, bıktım, bıktım! Yeter!"* ifadelerini kullanmıştır.

Karı- koca olma durumunu açıklamak noktasında kullanılan *"karı"* ifadesi hukuken bir sorun teşkil etmezken; bir toplantıda bulunan konuşmacı kadına yönelik olarak; *"Susturun bu karıyı!"* sözlerinde geçen *"karı"* ifadesinin hakaret amacıyla söylendiği açıktır (Aydın, 2013, s. 897). Dizide abi Tahir de Gamze'ye sık sık *"karı"* ifadesiyle seslenmiştir. Tahir bu ifadeyi kelimenin ikinci anlamında olduğu gibi kullanmış; Gamze'yi aşağılamak, ona hakaret etmek ve onu ötekileştirmek için bu söylemi tercih etmiştir. Çünkü Tahir'e göre dul bir kadın, bekâr bir erkeğin yanına asla yakışmayacak bir konumda bulunmakta; hatta ona göre, böylesi bir ilişkide dul kadının bekâr erkeğe musallat olan tarafta yer alması gerekmektedir. Tahir'in; *"Bırakmıyor değil mi Ömer'in peşini?"* söylemi bu durumu gözler önüne sermiştir. Gamze'yi Ömer'in peşini bırakmamakla suçlayan Tahir'in sözleri de musallat olma durumunu somutlaştırmıştır.

Tahir söylemleriyle Gamze'yi ötekileştirmede başrol olarak onu kendisine ve ailesine bir tehdit olarak kabul ettiğini ortaya koymuştur. *"Baba bunun gibiler konuşmaktan anlamaz zaten ya..."* söylemiyle Gamze'yi *"bunun gibiler"* kategorisine yerleştiren Tahir, bu yaklaşımıyla onu dulluk üzerinden ötekileştirmiş ve damgalamıştır. Çünkü *"bunun gibi olanların"* karşısında bir de *"bunun gibi olmayanlar"* vardır. Tahir'e göre, o ve ailesi *"bunun gibiler"* kategorisinde yer almayarak namusuyla yaşayanlar olarak bir tarafta; Gamze ve Gamze gibi kadınlar ise erkeklere askıntı olan namussuzlar olarak diğer tarafta yer almaktadır. Hall'e göre, öteki ve biz ilişkisi birbirini tamamlayıcı bir noktada konumlanmakta; öteki olanın dışlanma sürecinde "biz" in inşa edildiği bilinmektedir. Aynı durumun "biz" i oluştururken de geçerli olduğunu ifade eden Hall, "biz" in kendisine nerede yer tuttuğunu ve nerede olduğunu bildiğinin farkında olduğuna odaklanarak geriye kalan her şeyin buna göre konumlandığına vurgu yapmaktadır (Hall, 1998, s. 41). Dolayısıyla Tahir nezdinde namuslular Tahir ve Tahir gibilerken; namussuzlar Gamze ve Gamze gibilerdir. Ayrıca Tahir; *"bunun gibiler"* söylemiyle Gamze'yi sınıfsal olarak daha aşağıda gördüğünü ve diğerleri olarak kendisini ve ailesini ondan üstün gördüğünü ifade etmiştir. Tahir bu tavrıyla farklı yaşam deneyimi olmuş insanların yaşam biçimini ve deneyimlerini alaya alarak küçümsemıştır. *"Ulan"* gibi argo kelimeler kullanmaktan çekinmeyen Tahir eril, baskın yönüyle Gamze'nin üstüne yürüyerek onu adeta sindirmeye çalışmıştır. Aslında kardeşi Ömer ve Gamze'nin gönül ilişkisi üzerinde hiçbir söz hakkı olmayan Tahir, toplumun kendisine öğrettiği ön yargıları dolaşıma sokarak Gamze'nin boşanmış bir kadın olarak (onların deyimiyle dul kadın) kardeşi Ömer'e uygun biri olmadığını belirtmiştir.

Gamze hiçbir şey yapmamasına rağmen sinir bozucu veya kötü davranışlarda bulunanlar için kullanılan “*halt yemek*” ifadesiyle suçlanmıştır. Ayrıca Gamze’yi yaptıkları yüzünden ailesine söylemekle tehdit eden Tahir, yetişkin bir birey gibi davranmaktan aciz tavırlarıyla adeta öfke kusmuştur. Tahir’in bu toy ve saygısız tavırları Ömer ve Reşat tarafından onaylanmamış; Gamze ise Tahir’in karşısında susmayarak susan ve kabullenen kadın algısını alt üst etmiştir. Böylesi bir tavra alışkın olmayan Tahir daha da hiddetlenerek Gamze’nin üstüne yeniden yürümeye kalkışmış; onu sindirmek adına kadına birkaç kez şiddet uygulama girişiminde bulunmuştur. Taşralı ve tutucu tavırlarıyla Tahir, adeta ataerkil düzenin simgesi olarak dikkat çekmiştir.

Şekil 5. Anne Fatma’nın Gamze’yi yeniden evlenme konusunda baskıladığı sahne

Şekil 5’te, anne Fatma ve kızları Gamze’nin evlendirilmesini (!) konuşmaktadır. Bu sahnede anne Fatma’nın otoriter tavrı ve Gamze’nin onun karşısındaki sinmiş hali dikkat çekicidir. Gamze aynı zamanda gergindir. Çünkü anne Fatma, tek başına Gamze’ye danışmadan, onu yeniden evlendirmeye karar vermiştir. Fakat Gamze görücü usulü bir evliliği istememiştir. Ataerkil toplumlarda evlilik bireysel bir kararın çıktısı olmak yerine aile büyüklerinin aldığı kararlar neticesinde gerçekleşmektedir. Eş seçimi sürecinde de aktif rol oynayan aile, evliliği kadını baskı altında tutma aracı olarak da görmektedir. Nitekim Fatma kızını evlendirerek onun sorumluluğunu bir erkeğe devretmeyi istemiş; bu noktada Gamze’ye fikri dahi sorulmamıştır.

Gamze’yi evlendirmek istediğini söyleyen anne Fatma Gamze’nin bunu kabul etmemesi üzerine; “*Sen kendin beğenip evlendin de ne oldu? Hırsızın uğursuzun karısı oldun. Yetmedi boşandın. Kuyruğunda borçla döndün geldin kapıma. Borç içindesin. Çocuklusun. Dul bir kadınsın. Kolay mı senin gibi biriyle evlenmek?*” der. Gamze, evlenmesini istedikleri şahısla görüşmek istemediğini söyleyince anne Fatma; “*Sen bu evde oturuyorsan benim dediklerimi yapacaksın, benim kurallarına göre yaşayacaksın... Gidip görüşeceksin talibinle!*” ifadelerini kullanır.

Gamze’nin eş seçimini yeniden eleştiren Fatma aslında kızına bu yüzden öfkeli. Çünkü Fatma Gamze’nin ilk eşini hiçbir zaman onaylamamıştır. Bu yüzden Fatma, her fırsatta eski damadına duyduğu öfkeyi dillendirerek aile onayı olmadan yapılan evliliklerin yürümeyeceğine ilişkin algıyı körüklemiştir. “*Çocuklusun. Dul bir kadınsın.*” ifadeleriyle öz kızı olan Gamze’yi ötekileştiren anne Fatma; onda bıraktığı yarayı fark etmeyerek bu tavrını sürdürmüş; Gamze’yi evliliğe ikna etmek için eksik olduğunu (!) düşündüğü yanlarını ona adeta tokat gibi çarparak dillendirmiştir. “*Kolay mı senin gibi biriyle evlenmek?*” söylemiyle de Gamze’nin kendisini kötü

hissetmesine neden olmuş; boşanmış kadınlarla kimsenin evlenmek istemeyeceğine ilişkin sorunlu bakış açısını dolaşıma sokmuştur. Fatma'nın kullandığı *"Senin gibi biri"* ifadesi yeni bir toplumsal kategoriye gözler önüne sermiş; bu sahneyle Gamze'nin dulluğu yeniden damgalanmasına neden olmuştur. Gamze eğitilmiş, güzel, bakımlı, zeki ve çalışan bir kadındır. Her yönüyle dört dörtlük olan bu karakter, toplumun kendisine dayattığı bu sınırlar içerisinde yaşamaya zorlanmış; dul olması üzerinden de sürekli hedef haline getirilmiştir. Her ortamda hareketlerine dikkat etmek zorunda kalan Gamze evlenmek istememek gibi bir tercihi olduğunun farkındadır. Fakat anne Fatma tercihini bu yönde kullanmaması adına Gamze'yi tehdit etmiş; Gamze'nin çalışan bir kadın olarak kendi ayakları üzerinde durması onun direnmesini sağlamıştır. Anne Fatma'nın *"Benim kurallarına göre yaşayacaksın..."* söylemi ise Gamze'nin tüm davranışlarını annesinin onayından geçecek bir biçimde kurgulamasının gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Aksi halde Gamze'ye nefes alabilecek bir alan yoktur. Evlilik gibi önemli bir kararda bile anne Fatma'nın yönlendirme yapma çabası, Gamze'nin kendi hayatı üzerinde söz hakkının sorgulanabilir olarak algılanmasına neden olmuştur.

Şekil 6. Abi Tahir'in restorana gelip kavgaya çıkardığı sahne

Dizinin onuncu bölümünde Gamze, Ömer'in kardeşi Nisa'ya bir restoranın mutfağında iş bulmuştur. Nisa ailesinden gizli burada çalışacaktır. İş görüşmesi yapıldığı esnada Nisa restoranı basan Tahir ve Ömer'i görünce (Şekil 6), buraya hava almak için geldiklerini söylemiştir. Nisa'yı kolundan tutarak restorandan çıkaran abi Tahir; *"Hepsi o Gamze karısı yüzünden. Şeytan diyorum ya şeytan; şeytanın vücut bulmuş hali... Senin aklını çeldiği yetmemiş gibi, geldi şimdi bir de bunu yoldan çıkarıyor."* der. Bu esnada Nisa ve Ömer, Tahir'i sakinleştirmeye çalışmış; Gamze'yi savunmuşlardır. Gamze'ye yeniden *"karı"* şeklinde hitap eden Tahir, onu aşağılayarak ötekileştirmeyi pekiştirmiştir. Gamze'yi adeta bir şeytan olmakla nitelendiren abi Tahir'e göre, Gamze kardeşi Ömer'i baştan çıkaran, kız kardeşi Nisa'yı ise kötü yola düşüren biridir. Oysaki bir erkeğin bir kadını sevmesi tamamen kendi iradesinde bir tutum olarak dikkat çekerken; bir kadının da restoranda bulunması kendi tercihidir.

Ömer de Nisa da Gamze ile görüşmek isteyip istemeyecekleri konusunda sağlıklı karar alabilecek yetişkinlerdir. Fakat Tahir'in abilik rolü ve onun baskın karakteri her şeye müdahale etmesi noktasında Tahir'e ölçsüz bir had ve cesaret vermiştir. Ayrıca Tahir kardeşlerini yetişkin bireyler olarak görmek yerine onlara çocuk muamelesi yaparak kardeşlerinin toplum içerisinde itibarlarını sarsmıştır.

Gamze'yi akıl çelici ve baştan çıkarıcı bir şeytan olarak tanımlayan Tahir'e göre; Gamze dul olduğu için ahlaksız, kötü ve uzak durulması gereken bir kadındır. Oysa Tahir Gamze'yi hiç tanımamaktadır. Onun nasıl bir insan olduğuna ilişkin çıkarım yapacak hiçbir bilgiye de sahip değildir. Tahir'in bu söylemleri tamamen Gamze'nin dul bir kadın olmasından kaynaklı ön yargılardır. Abi Tahir'in tutumu, Gamze'nin bulunduğu toplum içerisinde dulluğundan dolayı kabul görmemesi gereken "kadın" kategorisine itilmesine yönelik algıyı gözler önüne sermiş; onun yeniden ötekileştirilmesine hizmet etmiştir.

Sonuç

Televizyon dizileri ürettikleri içeriklerle toplumsal belleğin şekillenmesinde ve sürdürülmesinde son derece önemli rol oynamakta; kimi zaman belirli ideolojileri yaymak, yeniden üretmek ve meşrulaştırmak amaçlarına da hizmet etmektedir. İçerisinde yaşanan kültüre ait motiflerin sıkça işlendiği bu formatlar kimi zaman güldürüp eğlendirirken kimi zaman da toplumsal ön yargıları ve damgalayıcı ifadeleri tekrar ederek onları dolaşıma sokmaktadır.

Bilindiği üzere damgalanma ve ötekileştirme bireyi yaşadığı toplumdan uzaklaştırmakta ve büyük bir yalnızlığa itmektedir. Toplumun adeta lanetlisi haline gelen birey, bu süreçte intiharı dahi düşünebilir hale gelebilmektedir. Bu denli yıkıcı ve yıkıcı etkileri olan damgalanma ve ötekileştirme süreçleri medyada da ele alınmakta; boşanma süreci sonrasında sıkça kullanılan "dulluk" ifadesi de bu bağlamda dikkat çekmektedir. Boşanma, evlilik kadar normal bir süreç olsa da boşanmak bireyin nasıl yaşaması gerektiğine dair belirli kısıtlamalar getirmektedir. Ataerki toplum düzeninde boşanma, özellikle kadınları belirli davranış kalıplarına uymayı zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada, toplumsal olarak ötekileştirme, damgalama ve damgalanma süreçlerinin televizyon dizilerinde nasıl üretildiği "Ömer" Dizisi üzerinden analiz edilmiştir. Ömer Dizisi, bekâr bir erkek olan Ömer ve boşanmış bir kadın olan Gamze arasındaki aşkı konu almış; ataerki söylemlerin ve özellikle boşanmış kadınlara yönelik üretilen ötekileştirici ifadelerin yoğun olarak işlendiği bir televizyon dizisi olarak dikkat çekmiştir. Ömer'in ailesi geleneksel aile kalıpları arasında sıkışmış, kuralların ağır bastığı ve kimi zaman iletişimsizliğin ön plana çıktığı bir ailedir. Onlar, boşanmış bir kadın olan Gamze'yi en baştan beri ötekileştirerek evlenilecek kadın kategorisinde görmemiştir. Gamze ise kendi ayakları üzerinde duran bir kadın ve anne olarak bu süreçte oldukça yıpranmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, çoğunluğun karşısında tek başına kalan Gamze, egemen zihniyetin onu hakir görme tavrına sadece boşanmış (onların deyişiyle dul!) bir kadın olduğu için maruz kalmış ve her fırsatta ötekileştirilmiştir. Dizide geçen pek çok sahnede Gamze kimi zaman sözlü olarak dışlanmış kimi zaman da fiziksel şiddet yaşamıştır. Cinsiyetçi söylemlerin yoğun bir biçimde dolaşıma sokulduğu Ömer Dizisi'nde Gamze medeni hali, anne oluşu ve yaşı nedeniyle toplumun üzerinde baskı kurduğu bir bireye dönüştürülmek istenmiştir. Buna karşı koymaya çalıştığı zaman ise hem erkekler hem de kadınlar tarafından ötekileştirilmiştir. Dizi karakterleri üzerinden empati kurulmadan ifade edilen söylemler, toplumda boşanmış (dul) kadınların maruz kaldıkları ya da kalabilecekleri durumları gözler önüne sermeye hizmet etmiştir. Diğerlerinden farklı düşünen ve Gamze'yi dul bir kadın olduğu için ötekileştirmeyen tek karakter Ömer'dir. Ömer'in Gamze'ye olan yaklaşımı ise bu bağlamda destekleyici olmuş, onun da her insanın başına gelebilecek şeyler yaşadığı sık sık aktarılmıştır. Sonuç olarak toplumun ötekisi olarak atfedilen her birey aslında diğerlerinden olmayan olarak bir değer taşımalı; onu dışlayıcı veya yalnızlaştırıcı kesit ve ifadelere televizyon dizilerinde yer verilmemelidir. Aksi halde bu ve benzer diziler mevcut ön yargıları körüklemeye

hizmet ettiğinden kırılmaları da beraberinde getirerek ayrışmalara neden olacak ve bu durum toplumsal huzura zarar verecektir.

Açıklamalar

- * *Etik Kurul Onayı:* Bu araştırmada herhangi bir insan faktörü araştırma nesnesi olarak kullanılmadığı için etik kurul onayı gerektirmemektedir.
- * *Yayın Etiği:* Bu çalışma, "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında belirtilen kurallara uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, makale intihal tespit yazılımlarıyla (Turnitin / iThenticate) taranmış ve herhangi bir intihal tespit edilmemiştir.
- * *Yazar Katkı Oranı:* Yazar katkı oranı her iki yazar için %50'dir.
- * *Çıkar Çatışması:* Çalışmanın yazarlarının veya yazarların bağlı olduğu kurumun veya finansal destekçisinin diğer kurumlarla veya bu diğer kurumların çalışanlarıyla araştırmayı etkileyebilecek düzeyde doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir finansal, ticari, hukuki veya profesyonel ilişkisi/çıkarı söz konusu değildir.
- * *Akademik Finansal Destek:* Çalışma SBA-2024-14379 proje koduyla Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) kapsamında Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.
- * *Yazar Beyanı:* Çalışma bir tezden üretilmemiştir. Ayrıca çalışma bir kongre/sempozyum/konferansta sunulmamıştır.

Structured Extended Abstract

Research Background & Problem

Bauman refers to those who are considered "not good—that is, "them"—as being positioned outside of "us," a key stage in identity formation that defines what is deemed good. This situation leads to their alienation from society in mental processes and their otherization, thus creating the "other" who is not loaded with good characteristics (Bauman, 2009, p. 52). In this context, social prejudices shape societal perceptions of the "other," with prejudice being the act of forming negative opinions about a group without justification. The concept of the other can be defined as an individual, group, or social class perceived as external to a given culture or community. Othering, in turn, refers to the process in which an individual perceives themselves as superior to others or views others as inferior (Akpınar & Şahin, 2017, p. 330). Othering, which aims to exclude or pacify marginalised groups and denotes those outside the dominant social norms and values, functions as a form of stigmatisation. The key characteristics of the "other" in this context include exclusion, association with negativity, marginalisation, and homogenisation (Öztürk, 2018, pp. 30-31).

Research Methodology

Using the critical discourse analysis method, the dialogues of the characters in the series were examined in the context of marginalisation and stigmatisation. The analysis identified elements such as societal attitudes toward divorced women, the behavioural expectations imposed on them, the patriarchal discourses they encounter, and their isolation when they resist these narratives. Stigmatisation, marginalisation and sexist approaches in the first ten episodes of the first season of the series were analysed through both visual and verbal expressions, revealing explicit and implicit meaning patterns.

Research Results

The primary aim of this research is to examine the stigmatising and marginalising perspectives on divorced women through the character of 'Gamze' in the TV series *Ömer*. The findings indicate that Gamze, as individual standing alone against the majority, was subjected to the dominant social mentality's condescending attitude solely because of her status as a divorced woman, facing marginalisation at every opportunity. Throughout the series, Gamze experiences both verbal ostracization and instances of physical violence. In *Ömer*, where sexist discourses are prevalent, Gamze is portrayed as an individual subjected to societal pressure due to her marital status, motherhood, and age. When she attempts to resist this pressure, she is further marginalised by both men and women.

Conclusion & Discussion

the portrayal of women in the media is predominantly shaped by patriarchal ideologies, with motherhood being one of the most emphasized themes. Numerous studies have demonstrated that women in television series are assigned predefined roles that align with societal expectations (Köseoğlu (2023); Gül Ünlü & Aslan (2017); Kalyoncu & Aslanyürek (2018)). According to Çalışır and Okur Çakıcı (2015, p. 105), women are generally depicted as responsible for household chores, child-rearing, and caregiving, performing tasks such as cooking, cleaning, and shopping. In contrast, men are distanced from domestic responsibilities and constructed as the primary breadwinners. Unlike the portrayal of women as weak and fragile, men are depicted as protectors of their wives and children, holding and maintaining power at all times. The scope of this research was limited to television series. However, due to constraints in data collection and time, *Ömer* was selected as the case study. The series, which aired for two seasons, was chosen for its exploration of stigmatizing stereotypes, existing social perspectives, and value judgments regarding divorced women. Its contemporary relevance increases its potential to provide meaningful social and cultural insights. Limiting the study to a single TV series allowed for an in-depth analysis of the subject matter.

Throughout the series, Gamze experiences both verbal ostracization and physical violence. In *Ömer*, where sexist discourses are widely circulated, Gamze is depicted as an individual subjected to societal pressure due to her marital status, motherhood, and age. When she attempts to resist this pressure, she is further marginalised by both men and women. Ultimately, individuals labelled as the "other" within society should be recognized as having inherent value rather than being excluded. To foster inclusivity, television series should refrain from incorporating exclusionary or isolating narratives and portrayals.

Kaynakça

- Akgül Sarpkaya, O. (2013). Boşanmış Kadınlarda Toplumsal Baskıya Direnme Stratejileri: Van Örneği. *Journal of International Social Research*, 6(26).
- Akgün, R. (2023). Televizyon dizilerinde kadına yönelik şiddet ve ataerkilliğin temsili. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(29), 28-44.
- Akpınar, S., & Şahin, B. (2017). Orhan Pamuk Romanlarında "Öteki". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5(11), 330-344.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of marriage and family*, 72(3), 650-666.

- Arat, N. (1986). *Kadın Sorunu*. Say Yayınları.
- Aydın, D. (2013). Türk Ceza Kanunu'nda Hakaret Suçu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 879-918.
- Bauman, Z. (2009). *Sosyolojik Düşünmek* (A. Yılmaz, Trans.). Ayrıntı Yayınlar.
- benli.av.tr. (2024). *Boşandıktan Sonra Kimliğin Medeni Hal ile İlgili Bölümünde Ne Yazar?* Retrieved 30.03.2024 from <https://www.benli.av.tr/sss/bosandiktan-sonra-kimligin-medeni-hal-ile-ilgili-bolumunde-ne-yazar/>
- Binay, M. (2018). Türkiye'de Boşanma Nedenlerinin Analizi ve Alternatif Uyuşmazlık Yötnemleri. *Ombudsman Akademik*, 5(9), 237-267.
- Bozkurt, A. (2021). Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 97-114.
- Coates, B., A. . (2008). *Divorce With Decency. United States of America: University of Hawaii Press*. Versa Press.
- Çalışır, G., & Okur Çakıcı, F. (2015). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sosyal Medyada Kurulan Benlik İnşasının Temsili. *Turkish Studies (Elektronik)*.
- Çınar Mutlu, K. (2019). *Boşanma Sebepleri* (Publication Number 595688) [Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi]. İzmir.
- Çobanoğlu, Y., & Demir, M. C. (2018). Tunceli'de "Öteki" Olmak: "Öteki"nin, "Ötekisi"ne Bakışı Üzerine Bir Alan Araştırması. *Electronic Turkish Studies*, 13(18).
- Doğan, R. (2013). " *Namus*," " *töre*" ve *eril şiddet: Yargıtay kararları, toplumsal cinsiyet kuramları*. Ütopya Yayınevi.
- Ecevitoglu, P. (2012). *Namus, Töre ve İktidar*. Dipnot Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga Örselelenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Heretik Yayıncılık.
- Gül Ünlü, D., & Aslan, P. (2017). Türk Televizyon Dizilerindeki Kadın Rollerine Kadınların Gözünden Bakmak. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, 1(2), 191-206.
- Hall, S. (1998). Kültürel kimlik ve diaspora.(çev.: İrem Sağlamer). In: İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Hall, S. (2017). Temsil: Kültürel temsiller ve anlamlandırma uygulamaları. *İdil DüNDAR, Çev.*, *Pinhan Yayınları, İstanbul*.
- Kalyoncu, Z. Ö., & Aslanyürek, M. (2018). Türkiye'de Son Dönem Televizyon Dizilerinde Kadın Temsili: Anne Dizisi Örneği. https://www.academia.edu/40730270/T%C3%BCrkiyede_Son_D%C3%B6nem_Televizyon_Dizilerinde_Kad%C4%B1n_Temsili_Anne_Dizisi_%C3%96rne%C4%9Fi
- Kaplan, Y. (1993). *Öykü-anlatma ve mit-üretme aracı olarak televizyon*. Ağaç Yayıncılık.
- Karakaya, H. (2018). Toplumsal cinsiyet bağlamında boşanma/boşanma süreci ve kadın: elazığ örneği. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 261-291.
- Kıran, E., & Bölükbaşı, A. (2021). Sosyo-ekonomik bir gösterge olarak boşanma: Tekirdağ ili örneği. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 6(1), 165-187.
- Kirel, S. (2010). Kültürel çalışmalar ve sinema. 325.

- Köseoğlu, A. (2023). Gelin-Kaynana Çatışmasının Televizyonda Sunumu: Aile Dizisi Örneği. In Ö. S. Şenel (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XXIII* (pp. 93-116). Eğitim Yayınevi.
- Kress, G. (1990). Critical discourse analysis. *Annual review of applied linguistics*, 11, 84-99.
- Kundakçı, F. (2007). İktidar, ataerkillik ve erkeklik: Ankara örneğinde erkek akademisyenler üzerine bir çalışma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Özer, Ö. (2022). Eleştirel söylem çözümlemesi: Haber örnekleri üzerinden bir inceleme. *Etkileşim*(9), 36-54.
- Öztürk, A. (2018). *Televizyon Haberlerinde "Öteki" Olmak*. Cinius Yayınları.
- Özüğür, A. İ. (2000). *Evlilik Birliğini Sona Erdiren Nedenler Boşanma ve Ayrılık*. Seçkin Yayınevi.
- Sözlüğü, T. D. K. (2024). Retrieved 10.07.2024 from <https://sozluk.gov.tr/>
- TV, S. (2023). *Ömer*. Star TV. <https://www.startv.com.tr/dizi/omer/bolumler/1-bolum>
- Ünlü, S. (1993). *Aile Yapısı ve İlişkileri*. Anadolu Üniversitesi. [https://www.google.com.tr/books/edition/Aile Yapisi Ve Ili%C5%9Fkileri/tqR-kx9WO1YC?hl=tr&gbpv=0](https://www.google.com.tr/books/edition/Aile_Yapisi_Ve_Ili%C5%9Fkileri/tqR-kx9WO1YC?hl=tr&gbpv=0)
- Van Dijk, T. A. (2015). Critical discourse analysis. *The handbook of discourse analysis*, 466-485.
- Wodak, R. (2015). Critical discourse analysis, discourse-historical approach. *The international encyclopedia of language and social interaction*, 1-14.
- Yeğenoğlu, M. (2003). *Sömürgeci fantaziler: Oryantalist söylemde kültürel ve cinsel fark*. Metis Yayınları.
- Yıldırım, S. (2020). *Boşanma Sebepleri üzerine Bir Araştırma* (C. S. Aslan, İsmail, Ed.). Akademisyen Kitabevi.
- Yılmaz, M. (2011). Kur'an'da Büyük Günah Kavramı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 255-276.